

рація тексту.— К.,

7—1978.— Т. 1—2.

ных имен // Записки
общества.— СПб,

рпатських і прикар-
утворення).— К.,

конімії: До питання
спадщина в східно-
101—104.

(фрагмент реконст-

/ 36. Матице српске

skiej z archiwum tak
-24.

Academiei Republicii

školu a veřejnost. —

i Srba // Rad Jugosl.
-S. 81—146; Kn. 2. —

Denkschr. c.k. Akad.
105—330.

965—1985. — Т. 1—7.
raha, 1964.

поріз. обл.; Кв м —
- Рівн. обл.; См м —
ьн. обл.; Хм м —

OPPOSITE NAMES

al compound names
, are analyzed. Those
ages in the process of
odels in transforma-
l by each of both lan-
s, are analyzed. Some
ormed from Slavonic
that there are several

logy.

ство, 2002, № 2—3

В. Д. РАДЧУК

МОВА В УКРАЇНІ: СТАН, ФУНКЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття порушує проблему окремішності мови на підставі очевидних і визнаних світовою практикою критеріїв, зокрема обсягу лексичних збігів та відмінностей, чим спростовує зашореність псевдостатистики щодо поділу українського суспільства на вживані ним буцімто тільки дві панівні мови. Як конкурентні розрізняє п'ять поширених сьогодні й тому доволі стійких комунікативних систем — знарядь порозуміння, тобто в проекції на майбутнє — п'ять варіантів розвитку мовної ситуації в Україні.

Ключові слова: розвиток мови, окремішність мов, суржик.

Без оцінки реального стану немислимий жодний прогноз. Тож спитаймо себе: «Якою мовою говорить сьогодні Україна?»

Це питання, що багатьом здається дуже простим, здебільшого блукає між двома мовами, пропонуючи якесь їх співвідношення або вибір однієї з двох, тобто мислиться як альтернативне. Тому й простота його — надто освячена офіційною наукою і статистикою — запаморочлива до нестями. Узяти хоча б останні переписи населення. Повірити їм — означало б зробити велике відкриття, що всі глухічують, а німі говорять. Адже всякому відомо: сума відсотків має скласти сотню. Проте нам чомусь не спадає на думку, що, либонь, тільки один відсоток із сумарної сотні охоплює тут усі названі категорії і справджує істинний критерій, а решта 99% — то щось якісно інше, що пройшло повз увагу фахівців із статистики і переписувачів, які, отже, одну соту видали за значно розмаїтіше ціле. Перепис ставить в один ряд недоріку з поліглотом і поетом-класиком, рівняє Елочку Людожерку з Миколою Лукашем, акцентує на двомовності і цілком нехтує масовою зацікавленістю й безмовністю. Верзеш абракадабру — отже, балакаєш. Певна річ, така зашорена простота здатна накинути нам лише так само упереджені відповіді й висновки. По суті, вона є небезпечною ілюзією, а сказати б точніше — сліпотою й глухотою. Бо вдивляємося і вчуваємося у явище, яке численними іпостасями відтворює себе щодня з закономірною послідовністю і при цьому не вимагає надміру спостережливості, а мислимо поза його істотними ознаками неправдивою голою схемою, беручи її за основу для принципу. Тоді як для виваженої дії недостатньо навіть *просто* бачити: «Очевидне — від того, що воно очевидне, — казав Гегель, — ще не є пізнаним».

Якою ж мовою послуговується сьогодні Україна? Не лише *спілкується*, доходячи порозуміння, — якою мовою ми від коліски пізнаємо і творимо світ, виражаємо свої помисли й прагнення, своє індивідуальне ество, гуртуємося для праці у продуктивну силу і через яку усвідомлюємо себе громадянами однієї спільноти?

Українською? Тією, за якою світ безпомилково мав би впізнавати будь-кого з тризубим паспортом як мешканця землі під назвою Україна? Але в Москві навіть тих українських росіян, що не вельми перейняті своєю українськістю, за першою ж інтонацією, звокалізованою фразою чи по-іншому вжитим росій-

© В. Д. РАДЧУК, 2002

ISSN 0027-2833. Мовознавство, 2002, № 2—3

ським словом розгадують як чужоземців, як діаспору. Отже, строго кажучи, за жодною з тих двох, які переважають в офіційній статистиці.

Яка, власне, відмінність мови у світовій практиці вважається достатньою, щоб говорити про її нову якість, тобто про іншу мову? У Лінгвістичному навчальному музеї Київського університету імені Т. Шевченка експонується складена професором К. Тищенком схема, де зображено лексичні відстані мов Європи¹. З неї дізнаємося, що в португальській і галісійській мовах відмінні лише 10% словника. Розбіжність між болгарською і македонською — у межах 10%. Між сербською і хорватською, між провансальською і каталонською, між данською і норвезькою *ріксмол* — 5%. Словацька відрізняється від чеської 15% лексичного складу. Дистанція між українським і білоруським лексиконами — 16%. Не більшу віддаль відчує всякий, опановуючи норвезьку і шведську мови: вчити варто зразу обидві разом з данською. Взаємопереклади між названими мовами іноді зводяться, по суті, до фонетичної адаптації. Білоруський філолог В. Рагойша спостеріг, що Р. Лубківський, перекладаючи вірш Цьоткі «Небували часи», змінив лише вимову, але не лексику, синтаксис і рими². Пор.:

І песні заціхлі, і смеху не відна, І дзеці старэнькімі сталі.	І пісня затихла, і вітхи не видно, І діти старенькімі стали.
І ноты вясёлы музикам брать стыдна, Радасны струны парвалі.	І ноту веселу музикам брать стидно, Радісні струны порвали.
І фарбы артыстаў смутна рысуюць, І цені ясны зміраюць.	І фарби художників смуток малюють. І тіні ясні вмирають.
І вершы пазты з жалем рыфмуюць І сэрцы кроўю сплываюць.	І вірші поети з жалем римують, І кров'ю серця спливають.

Не дивно, що Т. Шевченка білоруси читають в оригіналі. Так само українцям доступний без перекладу Янка Купала:

Чаму ў сэрцы беларускім Песня Тарасова Адгукнулася, запела Зразумелым словам?	Чаму вецер з України З думкаю крылатай Далятаў да Беларусі І шумеў над хатай?
--	--

Польська й українська мови розбігаються на 30% лексики (як французька та італійська), російська й болгарська — на 27%, українська й російська — на 38% (відповідно тут 62% збігів: 44% лексики морфемно тотожної і 18% морфемно подібної). Відстані між деякими іншими мовами такі: іспанська і португальська — 25%, німецька і нідерландська — 25%, чеська і польська — 26%, російська і білоруська — 36%, сербська і болгарська — 35%, іспанська й італійська — 33%.

А тепер вслухаймося у вуличний гомін.

Суржик, яким розмовляє значна частина населення України (десятки мільйонів!) відходить від будь-якої літературної норми — української чи російської — щонайменше на 10 відсотків, а то й на чверть лексики! Звичайно, йдеться про літературну норму для розмовної мови, а не лише для писемної, де наше листування так само далеке від української класики, і не йдеться про особливості чи відмінності індивідуальних або функціональних стилів, діалектів і говорів, професійних чи інших подібних групових мовних підсистем, які цілком уживаються в понятті «національна мова» як внутрішні рушії її розвитку. Суржик руйнівний і таким рушієм бути не може. Проте змішання мов іде второваними стежками, принаймні лінгвістам закономірності так званої інтерференції добре

¹ За даними А. Шайкевича, М. Еченіке та ін. Див. також з уточненнями в кн.: *Тищенко К.* Метатеорія мовознавства. — К., 2000. — С. 266–267. Перехрещення словників дало змогу поліглотам К. Тищенкові та І. Магушинцеві навчати студентів університету одразу чотирьох найпоширеніших романських мов: іспанської, португальської, французької, італійської.

² *Рагойша В. П.* Проблемы перевода с близкородственных языков: Белорусско-русско-украинский поэтический взаимоперевод. — Минск, 1980. — С. 58.

відомі. Суржик постає не безладно, це теж мова. Ми є очевидцями співжиття, взаємодії і суперництва *більше* ніж двох чи навіть трьох мовних систем: ті з них, що не набули структурної повноти й не викристалізували викінченої норми, все-таки вже мають досить усталену традицію, ідентифікуються носіями як свої, а головне — ними промовляє майже весь народ країни. Тих небагатьох, хто говорить правильно, сприймають як диваків і чужаків; власне, у юрбі вони й самі почуваються діаспорою. Але ж досить замінити тільки кожне десяте, навіть двадцяте слово, щоб за узвичаєними поняттями це була інша мова. Що ж, такий критерій нам теж стане у пригоді, адже в нас поширені різні суржики. Принаймні можна виділити два з них, що лексично відсотків на 10, коли не на 15, відхиляються від того чи іншого літературного стандарту, а ще такий гібрид, який стоїть осторонь норми десь на чверть словника, а незабаром буде й далі, якщо канонізувати теперішню норму (навіть без архаїки). Природна річ, при цьому з'являються й диференційні ознаки в загально більш сталих граматиці та фонетиці: їх же не треба надто багато, щоб розпізнавати інший мовний соціум, а головне — іншу мовну ментальність.

Які, отже, перспективи? А ще б сказати так: яка з перспектив і чому найвигідніша для українського суспільства і яка йому неминуче зашкодила б і чим саме? Щоб углядіти попереду те, на чому ми можемо невдовзі спіткнутися, киньмо оком назад у минуле. Втім, минуле у нас завжди на шляху під ногами.

1985 року до 800-ліття «Слова про Ігорів похід» Київський молодіжний театр, який тоді називали ще й експериментальним, поставив однойменну п'єсу мовою оригіналу. Актори з допомогою філологів неабияк попрацювали, щоб донести дух сивої давнини, реставрувавши первісну свіжість речитативу. На виставу цілими класами під проводом учителів прийшли школярі: твір-бо програмний. Однак експеримент, як на підлітка, виявився цілком невдалим: очуднена мова п'єси (далеко не розмовна ще за своїх часів і ускладнена художнім змістом) не сприймалася, протягом вистави учні обговорювали своє і хихотіли, а коли актор гукнув у зал: «Й тебѣ, тьмутороканьскыи *блѣвань!*» — дехто з юних театралів пирснув зо сміху і, схопившись за ніс, поліз під стілець.

«Нове життя нового прагне слова», — сказав М. Рильський. Американський учений М. Сводеш з колегами підрахував, що за тисячу років мова змінює ядро своєї лексики в середньому на 19%, тоді як 81% її словника, що є найуживанішим, зберігається, забезпечуючи їй природне функціонування саме як мови³. Це не буде інша мова — це буде та сама мова, але пристосована до нових історичних обставин. Традиція, консерватизм є самою суттю мови, одна з функцій якої — накопичення, збереження й поширення досвіду. Адже мова як вмістище понять, образів та операцій уже сама по собі несе колосальні відомості про людину та її світ, про життя людей упродовж віків. Мова — це пам'ять⁴. Без спад-

³ Сводеш М. К вопросу о повышении точности в лексикостатистическом датировании // Новое в лингвистике. — М., 1960. — Вып. 1. — С. 53–87. Очевидно, що зіставлення пари споріднених мов оживляє історію мови-предка. Оскільки М. Сводеша цікавили час і спосіб розходження (дивергенції) мов, на дослідному списку з 215 слів зі стійкими значеннями було вивірено формулу: 81% збереженості в мові лексичного ядра за 1000 років відповідає 66% збігів між двома мовами-нащадками. Відтак, звузивши ядро до 100 слів і уточнивши список, М. Сводеш отримав за ним для єдиної лінії розвитку мови 86% збереженості форм за тисячоліття при 74% збігів у парі спадкових мов. Дохідливо про глотохронологію див. у кн.: Энциклопедический словарь юного филолога (языкознание) / Сост. М. Панов. — М., 1984. — С. 62–64; див. також: Лингвистический энциклопедический словарь. — М., 1990. — С. 109–110.

⁴ Зрозуміло, що лексичний склад мови оновлюється швидше, ніж її лексичний (чи морфемний) фонд. Проте не сприймається всерйоз сенсація ніби «кожного десятиріччя словниковий склад мови змінюється на 25%» (інтерв'ю професора Л. Мацько «Про мову без політики» газеті «Українське слово» від 13 січня 2000 р.). У такому разі годі було б опанувати якусь чужу мову, у себе вдома діти не розуміли б батьків, не те що діда й бабу. Насправді найчутливіші до життя тлумачні словники, як-от французький «Лярус» (80 тис. слів), засвідчують у перевиданнях, що зміна складу лексики за 10 років менша 1%.

кової функції мови немислимими були б і інші, не менш важливі: комунікативна (порозуміння), пізнавальна (творення думки), називна (термінологічної моделі світу), виражальна, культуросна, поведінкова, естетично-художня, консолідаційна (об'єднання в спільноту), представницька (розпізнання) тощо.

Штучне прискорення зміни лексичного складу мови, зокрема шляхом іншомовної інтервенції і підміни, веде до величезних духовних втрат. Ми вже тепер, полегшуючи сприйняття й осучаснюючи, перекладаємо Г. Сковороду, що його малий Т. Шевченко лише «списував», про що й залишив поетичне свідчення у зрілому віці. Чи довго ще нам чекати часу, коли самим собі доведеться перекладати і Кобзаря? До речі, обоє не уникнули варваризмів. Декому така постановка питання може здатися блюзнірством, але хіба не блюзнірством для далекого від шевченкознавства кола виглядає сьогодні заповітна воля поета, щоб його поховали «на могилі», тобто там, де вже когось поховано? Дарма пояснювати, що «могила» — то курган, слово все одно міліє через смислові зсуви й актуалізується у невідчепному значенні. «Нема на світі України», — стверджує класик. «Хіба нема?» — ніяковіє школяр. Скільком ще поколінням стане терпіння шукати світ на чужині — поза своїм світом?

Власне, потреба перекладу, тлумачення й визначає напевне, що перед нами — інша мова. Цей критерій, слід гадати, ніхто не стане піддавати сумніву, якщо його застосовувати до мовних систем, які функціонують одночасно. Хоча тут і можуть бути застереження щодо того, хто скількома мовами володіє пасивно й активно.

Цікаву ілюстрацію перекладу з суржика запропонував нам мовознавець К. Тищенко. Назвав він її так: «Дві мови — дві ментальності». Пропонуємо читачеві озвучити кожен з текстів на відповідний лад, зробивши підрахунки розбіжностей або, що було б легшим, — збігів:

Повсякденна зарисовка. В той ранок в сім годин я позвав свою собаку і, задумавшись, ми вийшли на вулицю. На углу я побачив сусіда, бувшого завідувача управління по учебовим закладам. Він наближався назустріч. До сих пір ми іноді зустрічалися разом і обговорювали всякі проблеми. Необхідно признатися, що стрій наших мислей був невід'ємним від привичних установак, і через те наші думки у ряді випадків повністю співпадали. Але неділю назад ми посорилися із-за собаки. І ось тепер я рахував, що треба, щоб щось сказати, і тому предложив йому закурити. Но сусід нахмурился і сповістив мені, що від учорашнього дня він некурящий. Да, подумав я, хорошо. Тут мені прийшло в голову, що в кармані остається ще пару гривнів, і я пригласив його в кафе (собака ждала на вулиці). Там він прийшов у хорошиї настрої і пригласив зайти до себе у гості. Я його подякував. Перед тим, як уходити, він сказав, що розкаже щось більш інтересніше — про те, як його племінник із племінницею посітили по визову Германію і через Вену і Словакію тільки що вернулись назад на Україну.

Буденність. Того ранку о сьомій я покликав свого собаку і, замислений, вийшов на вулицю. На розі я побачив, що назустріч іде сусіда, колишній завідувач управління навчальних закладів. Досі ми часом бачилися і говорили про всяке. Слід визнати, що думки наші були невіддільні від звичних приписів, а тому іноді цілком збігалися. Але тиждень тому ми посварилися через того пса. І ось тепер я відчув потребу щось сказати і запропонував сигарету. Спохмурнівши, сусіда сповістив, що від учора не курить. Так, подумав я, ну добре. І тут мені інше спало на думку; я згадав, що в кишені є ще пару гривень, і запросив його до кав'ярні (собака чекав за дверима). Там сусіда подобрішав на гумор і навіть запросив мене додому. Я йому подякував. Перш ніж піти, він пообіцяв, що розповість мені щось цікавіше, а саме — як його небожата з'їздили за вишком до Німеччини і через Відень та Словакію зойно повернулись в Україну.

Сьогодні чи не найбільше розхитують і знецінюють українську мову, — а з нею і святі поняття, — засоби масової інформації, тобто ті чинники, які саме й покликані плекати літературну норму. Деморалізуючий суржик і мовне безкультур'я свідомо й послідовно насаджуються вишколеним загоном тарапуньок, кроликів, довгоносиків, верок сердючок, телекумів і мамадурників, не залишаючи жодних сумнівів у тому, що це і є офіційна владна політика щодо мови народу. Власне, безмовність чи напівмовність народу завжди комусь вигідна: німа безлика маса — сумирна й легкокерована.

Од
хоч б
ність
інакш
вим с
особи
доля м
ни шл
раїні у
500-лі
Пр
мовно
Ми ви
носів
вже по
широт
Пе
що ми
же кол
рів, д
Людид
на нор
клика
деться
тим, п
Др
хіба ш
форма
прихо
мів, не
лике е
вими
асфал
рів —
лу розу
в Євро
ним бр
америк
інші р
узакон
«Мог
тьох сс
база, а
подаю
англійс
кілька
Україн
Тр
«сурж
емодії
лексик
велика
активн
й синта

Однак двомовність не буває вічна, її терези ніколи не завмирають, бо мова, хоч би як тяжіла вона до усталеності, загалом не є величина стала. Двомовність — це зло, якого всякий здоровий суспільний організм намагається так чи інакше позбутися. Інша річ — як саме це робиться: спроквола чи рішуче, нервовим сіпанням угору свіжих паростей чи твердим терплячим переконанням та особистим прикладом, дикою війною чи цивілізованою еволюцією. Вочевидь, доля мови невіддільна від долі народу. Від сумнозвісних указів Петра та Катерини шлях української мови був вельми тернистим, таким він є і в незалежній Україні у час новітніх інформаційних технологій. Чи буде безхмарним відзначення 500-ліття «Енеїди» І. Котляревського?

Прогнозувати можна, на наш погляд, щонайменше п'ять варіантів розвитку мовної ситуації в Україні. Спробуймо оцінити, наскільки ймовірний кожний. Ми виходимо з того, що живучість мови насамперед визначається чисельністю її носіїв і тим, що вона успішно витісняє конкурентів з життєво важливих сфер, а вже потім — наявністю затвердженої норми (правопису, граматики, словників) і широтою джерельної бази.

Перший варіант. Переможе українська літературна мова. Залежно від того, що ми вкладаємо в саме це поняття, кількість осіб, які сьогодні нею говорять, може коливатися від 50 тис. грамотних фахівців (письменників, журналістів, акторів, дикторів, учителів, філологів тощо) до 500 тис., але навряд чи є більшою. Людина, яка промовляє чистою українською мовою, у нас велика рідкість. Мовна норма не має загальнонародного авторитету і належно не підтримується покликаними для цього засобами й установами. Якщо такий стан триватиме, відбудеться проста підміна поняття з міркувань показного престижу. Втратимемося тим, що від мови залишилася назва.

Другий варіант. Переможе російська літературна мова. Таке може статися хіба що за умови повної втрати Україною державної (а з нею і культурної та інформаційної) незалежності. Варіант малоімовірний ще й тому, що всяка мова, приходячи на нові терени внаслідок політичного насилля й суспільних катаклізмів, неминуче консервується й костеніє у своїй первісній формі, міліючи, як безлике есперанто; при цьому протилежний процес видозміни визначається місцевими умовами; неминуче проростає крізь нове нашарування, як трава крізь асфальт, і корінний субстрат. Так сталося з усіма мовами колишніх колонізаторів — англійською, французькою, іспанською, португальською. Французи насилу розуміють франкофонів Канади. Саме з огляду на те, що у себе на батьківщині в Європі романські мови розвивалися швидше й по-своєму, португальськомовним бразильцям тепер чи не легше порозумітися з іспанськомовними латиноамериканцями, ніж з португальцями. У самій Іспанії, крім кастильської, визнано інші романські («іспанські») мови. Територіальні варіанти англійської давно узаконені, нікого вже не дивують книги М. Герлаха під назвою «Englishes» і «More Englishes» — «Англійські мови». До речі, в Україні російську мову з багатьох сфер витісняє саме англійська: тут уже діє потужна англійська видавнича база, а на одне оголошення про навчання української або російської мов газети подають десятки оголошень репетиторів, шкіл чи курсів про підготовку з мови англійської. І насамперед — розмовної, розкладеної передовою методикою на кілька шаблів для поступового опанування. Словом, яка б гірка доля не спіткала Україну, другий варіант мислимий тільки за тієї самої умови підміни поняття.

Третій варіант. Переможе (тобто олітературиться) суржик. Або коли термін «суржик» для когось надто дратливий, скажімо так: мовна норма внаслідок взаємодії двох чи трьох інших оновиться значно, приблизно на чверть або третину лексики. Ми не випадково згадуємо третю мову, якою, до речі, послуговується велика частина української діаспори: англійські слова й звороти останнім часом активніше поповнюють наш лексикон, ніж російські; наша вимова, морфологія й синтаксис зазнають з боку англійської мови чималого впливу. Причини цього

очевидні: комп'ютеризація, потяг до міжнародних стандартів ділового партнерства, до науки й освіти Заходу, передове товаровиробництво в англійських країнах, лідерство англійської мови як міжнародної тощо. Проте чимало англіцизмів попросту витісняє з обігу питомі українські слова, а це вже мовна агресія. Шкода від неї не лише Україні — людство втрачає унікальні знаряддя пізнання світу. Знову-таки, коли «лиха слава завконтори» перекладається «низьким рейтингом менеджера офісу», маємо приклад зміни не лише мови, а й свідомості. Ось ще вправа для перекладу українською: *ексклюзив, консенсус, саміт, брифінг, шейпінг, тренінг, роумінг, шоу, кілер, хіт, кліп, ді-джей, трілер, сервіс, міксер, плеєр, тостер, маркетинг, шоп, ділер, провайдер, спонсор, грант, аплікант, спікер, гриль, драйв-ін, чіпси, хот-дог, фіш-мак, чізбургер, таймер, вікенд, імідж, нонсенс, генерація, фундатор, електорат, істеблішмент, інвазія, імітація, імпічмент, супермаркет, прайс-лист, плей-мейкер, бізнес-леді, топ-модель, овер-тайм, паблік рілейшенз, мас-медіа, прес-реліз, джеск-пот, толерувати, ксерити, перманентно, драстичний, релевантний* і т.д. — вистачить на окремих словниках чи й правопис.

Такий варіант розвитку української лінгвосфери реальний. І вже сьогодні, в добу інформаційного суспільства, наслідки його у далекій перспективі важко передбачити, вони можуть спростувати всі наші уявлення про те, як функціонує багатоліка мова Землі. Підстави ж для ближчих прогнозів знаходимо в історії. Скажімо, всі романські мови постали з просторіччя народної латини й олітературилися, пізніше чимало так званих піджинів (місцевих побутових мішаних говірок, що склалися внаслідок європейської колонізації) усталилося й перейшло в розряд креольських мов. Тож третій варіант у не вельми далекому майбутньому може досить тривалий час визрівати, поступаючись двом наступним, що балансуватимуть як основні суперники.

Четвертий варіант. Переможе український територіальний варіант російської мови. Хай навіть тимчасово і не цілком. Олітературення колоніального відгалуження, що його лексика від щирої російської вже зараз в усному мовленні й на письмі відходить інколи відсотків на 10–15, почалося ще до Т. Шевченка, який і сам писав вірші та прозу російською, вів нею щоденник. 1991 рік посилив відцентрові тенденції норми і створив для її поділу «за акцентами» нові передумови. Шляхи російської мови природно розходяться, попри хворобливе й відчайдушне намагання колишньої метрополії і далі насаджувати свою мову на теренах СНД і Балтії, зокрема шляхом інформаційно-культурної експансії, «формування єдиного освітнього простору»⁵. Проте на російську мову в Україні впливає не лише українська мова, а й саме українське життя з його потребами, самобутніми реаліями, особливостями природи, побуту, національної вдачі тощо, тоді як у себе на батьківщині російська мова тепер змінює напрям свого розвитку незалежно від українського чинника, що тривалий час цю мову живив: часи Ф. Прокоповича, М. Гоголя і М. Булгакова відійшли безповоротно.

П'ятий варіант. Переможе зросійщена українська мова. А ще й англійзована. Сукупно — на тих самих 10–15% і не через три-п'ять століть, а значно (очевидно, удвічі) швидше. Власне, вона вже перемагає, витісняючи правильну — і правила (насамперед слововжитку) — з життєво важливих сфер. Штучно, дико й незрозуміло для українця звучать «какаве» й «загос» чи «спецзаг», зате «кавеен» і «спецназ» на льоту схоплюємо як реалії: *клуб кмітливих веселунів і загін особливого призначення*. Високі посадовці, артисти, газетярі, вчительство, кандидати й доктори наук, академіки кажуть *вуз* на позначення вищого навчального закладу, *шестидесяти* замість *шістдесяти*, *прийшло в голову* замість *спало на думку*, *прийняв участь* замість *узяв участь*, *кидається у вічі* замість *впадає в око*. Потрібен ще один словник для перекладу: «співставлення» — зіставлення, «на про-

⁵ Див. Федеральну цільову програму «Російська мова» (Российская газ., 1996, 8 верес.).

тязі» — і
вання, «
робітник
«по села
тора тиж
повідомл
добре (га
міри» —
ність» —
ській мов
кажуть б
абеткою,
ствах і на
ми, де й в
ція цього
Зусил
на гідно і
дей освіч
вально-п
не може
до появи
ли. Доля
лися до ч
Звичайно
ву в побу
мовна тра
лас київс
ж саме ця
більші ін
не лише у
ни з потр
— саме в
Тому вон
зобов'яза

RADCI

LANG

The arti
rity as view
through the
on the two d
As for Ukra
systems and

Key w

тязі» — протягом (упродовж), «підписка» — передплата, «переписка» — листування, «жилий» — житловий, «слідуючий» — наступний, «працюючий» — робітник (працівник), «відкрити (закрити) двері» — відчинити (зачинити) двері, «по селам носяться слухи» — по селах (селами) йдуть (ширяться) чутки, «півтора тижні» — півтора тижня, «нічого не поробиш» — нічого не вдієш, «згідно повідомлення» — згідно з повідомленням, «добре (хорошо) відноситься» — добре (гарно) ставиться, «вірна відповідь» — правильна відповідь, «приймати міри» — вживати заходів, «призупинити» — припинити (зупинити), «приналежність» — належність (похідне від «належати», дієслова «приналежати» в українській мові немає), «завідувач (завідуючий) кафедрою» — завідувач кафедри (не кажуть бо «директор заводом» і «декан факультетом») і т. д. Ця українська за абеткою, але неукраїнська за духом нова мова панує в судах і ЖЕКах, у міністерствах і на підприємствах, у Радах і *управах*, що тепер витлумачені адміністраціями, де й *відділи* перейменовано на департаменти. Відбувається швидка креолізація цього піджина в ЗМП.

Зусилля оборонців грамотності й пуристів виявляються заслабкими, нездатна гідно протистояти засміченню мови й школа, середня і вища. Рідко хто з людей *освічених* годе розібратися з проривним «г», кличним відмінком, здрібнювально-пестливими суфіксами й віддати належне пошанній множині. Але мова не може бути орудною без правил, масове недотримання правил неминує веде до появи нових правил — спочатку неписаних, а потім і затверджених для школи. Доля української правопису нам відома. Як у радянський час припасовувалися до чужомовної норми українські словники й підручники — також знаємо. Звичайно, можна написати нові, але сама наявність їх потоптану й призабуту мову в побуті й деінде не відроджує, бо склалася, запанувала й усталилася інша мовна традиція. Хто ще не осягнув жорстокого закону звички, хай послухає галас київських школярів, що вибігають на перерву після уроку з «укрмови». А все ж саме ця глибоко закорінена «укрмова», котрою Україна накопичила свої найбільші інтелектуальні й духовні багатства і котра як пам'ять і знаряддя належить не лише українцям, а всьому світові, насамперед — усім громадянам нашої країни з потреби спільно й плідно трудитися, доходити ладу і гуртуватися в народ, — саме вона і є для нас найціннішою серед тих п'ятьох, що про них тут ішлося. Тому вона повинна мати на своїй землі **виключні права**, а турботливо плекати її зобов'язані **всі** члени спільноти.

RADCHUK V. D.

LANGUAGE IN UKRAINE: STATE, FUNCTIONS AND PERSPECTIVES

The article focuses on the problem of separability of a language, its disjuncture, entity and integrity as viewed through the criteria that are obvious and universally acknowledged, in particular through the amount of lexical units that coincide or differ in translations. This refutes statistical data on the two dominant tongues used in Ukraine and removes blinkers of bias from social stratification. As for Ukraine, the author distinguishes five fairly stable rivals among the current communicative systems and foresees five corresponding variants of language development on the terrain.

Key words: language development, separability of languages, pidgin.